

Hyvinvointialueiden toiminnan ja talouden vakauttaminen

- Tulevalla vaalikaudella ei tulisi tehdä merkittäviä muutoksia hyvinvointialueiden tehtäviin tai muuhun niitä koskevaan lainsäädäntöön. Sen sijaan tulisi keskittyä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen onnistuneeseen siirtoon kunnilta hyvinvointialueille sekä toiminnallisen uudistuksen ohjaamiseen ja tukemiseen.
- Uudistuksen jälkeen alueiden on sekä kehitettävä omaa toimintaansa, että löydettävä uudet yhteistyömuodot ja tavoitteet kuntien, hyvinvointialueiden, maakuntaliittojen sekä esimerkiksi korkeakoulujen ja ELY-keskusten kanssa. Myös tämä vaatii aikaa ja vakaata toimintaympäristöä.
- Työmarkkinoiden kiristyminen ja hoitohenkilöstön saatavuuden ongelmat tarkoittavat, että hyvinvointialueiden tehtäviä ei ole mahdollista lisätä. Vaikka hyvinvointialueiden uusiin ja laajeneviin tehtäviin osoitetaan täysimääräinen valtion rahoitus, ei rahoitus itsessään turvaa tehtävän toteutusta lakisääteisellä tasolla, mikäli tehtävän toteutukseen ei ole löydettävissä tosiasiassa riittävää henkilöstöä.
- Mikäli hyvinvointialueille kuitenkin päätetään antaa uusia tehtäviä, on tehtäviä vastaavat rahoituksen muutokset valmisteltava erityisen huolellisesti, koska alueiden taloudellinen liikkumavara on rajattu. Valtiolla on myös viimekätinen vastuu alueiden rahoituksesta ja peruspalvelujen turvaamisesta.

Sote-uudistuksen hyötyjen varmistamisen edellytyksenä on vakaan toimintaympäristön turvaaminen hyvinvointialueille

Järjestämisvastuu sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen tehtävistä siirtyy hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta lähtien. Hyvinvointialueet tarvitsevat vakaan toimintaympäristön toiminnan käynnistämiseen ja vakiinnuttamiseen sekä siirtymään liittyvien mahdollisten häiriöiden korjaamiseen.

Tulevan hallituskauden aikana ei tulisi tehdä merkittäviä muutoksia hyvinvointialueiden tehtäviin eikä myöskään muita perustavanlaatuisia lainsäädäntöön liittyviä muutoksia. Merkittävät järjestelmämuutokset vaikeuttaisivat sote-uudistuksen toimeenpanon alkuvaiheessa peruspalvelujen turvaamista, alueiden oman toiminnan kehittämistä sekä uudistuksen hyötyjen saavuttamista erityisesti taloudellisten tavoitteiden näkökulmasta. Lisäksi jo päätetyt tehtävien lisäykset ja laajennukset lisäävät kustannuksia ja henkilöstötarvetta kasvavasti myös tulevina vuosina.

Hyvinvointialueiden toiminta ja palvelut tulee mitoittaa tarveperusteiseen valtionrahoitukseen. Tämä edellyttää hyvinvointialueiden sitoutumista kustannusvaikuttavaan toiminnan uudistamiseen. Investoinnit tulee rahoittaa tulorahoituksella, kertyneellä ylijäämällä tai taloudelliseen kantokykyyn perustuvalla lainanottovaltuudella. Talouden hallinta ja ennakointi ovat hyvinvointialueiden itsehallinnon kulmakivi ja perusta myös investoinneille ja palveluiden kehittämiselle. Osa talouden hallintaa on myös välttämätön toiminnan ja palveluverkon sopeuttaminen käytössä olevaan rahoitukseen sekä väestörakenteen ja palvelutarpeen muutoksiin.

Myös valtiolla on hyvinvointialueiden toiminnan alkaessa edessään uudenlainen ohjausrooli. Hyvinvointialueilla on itsehallinto, mutta viimesijainen vastuu rahoituksen riittävydestä on valtiolla. Valtion pitäisi pystyä omalla ohjauksellaan edistämään kustannusten nousun hillintää tukevaa toiminnallista muutosta ja kustannusvaikutavuuden lisäystä alueilla.

Tulevassa hallitusohjelmassa tulisi sitoutua siihen, että hyvinvointialueita koskeva tehtävälainsäädäntö on lähtökohtaisesti mahdollistavaa lainsäädäntöä. Toiminnan uudistaminen ja kustannusvaikuttava toiminta tai alueiden itsehallinto ei toimi tilanteessa, jossa uudistaminen estetään rajoittavalla lainsäädännöllä.

Hyvinvointialueiden yhteistyötä tulee tukea

Hyvinvointialueiden valmistelussa on painottunut turvallinen järjestämisvastuun siirto kullakin yksittäisellä alueella sekä aluekohtaisten hyvinvointialuestrategioiden laatiminen. Tulevalla vaalikaudella on lisäksi olennaista sote-järjestämislain mukaisten yhteistyöalueiden (YTA) vakiinnuttaminen. YTA-alueiden merkitys on suuri esimerkiksi varautumisessa, hankinnoissa, investoinneissa sekä erityisosaamista vaativissa palveluissa ja tutkimuksessa.

Erityisesti YTA-tasoiseen yhteistyöhön ja sitäkin laajempaan kansalliseen yhteistyöhön pitää kannustaa investoinneissa ja merkittävimmissä tietojärjestelmähankinnoissa, kuten asiakas- ja potilastietojärjestelmien hankinnoissa. Yhteistyö ja yhteiset hankinnat ovat välttämättömiä paitsi alueiden talouden hallinnan kannalta myös julkisen talouden kestävyysnäkökulmasta.

Talouden ja toiminnan suunnittelun lähtökohtana tulee olla myös tavoitteellinen yhteistyö alueen kuntien ja muiden toimijoiden kanssa. Kustannuskehityksen hillinnässä olennaista on toimivat yhdyspinnat kuntien kanssa

hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä sekä ennaltaehkäisevissä palveluissa. Sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työvoimapulan ehkäisy, osaavan työvoiman saatavuuden varmistaminen sekä työperäisen maahanmuuton tukeminen taas edellyttävät yhteistyörakenteita mm. kuntiin, ELY-keskuksiin, maakuntien liittoihin sekä alueiden oppilaitoksiin. Ikäluokkien pienentyessä Suomi tarvitsee yhä enemmän työperäistä maahanmuuttoa, eikä voida olettaa, että esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työvoimapulaa ratkaistaan pelkästään koulutusta ja alan houkuttelevuutta lisäämällä kotimaassa. Työperäisen maahanmuuton lisäämisen ja onnistuneen kotouttamisen näkökulmasta hyvinvointialueiden ja kuntien yhteistyö korostuu – erityisesti, mikäli TE-palveluiden siirto kunnille toteutuu.

Rahoitusmallin toimivuutta seurattava ja mahdollisten ongelmien korjaukseen varauduttava

Hyvinvointialueiden rahoitus perustuu pääosin valtion rahoitukseen sekä osin maksu- ja myyntituloihin. Hyvinvointialueiden rahoitusta korotetaan varainhoitovuodelle sekä kustannustason että sosiaali- ja terveydenhuollon palvelutarpeen ennakoitujen muutoksen mukaisesti. Palvelutarpeen arvioidusta vuosittaisesta kasvusta huomioidaan 80 prosenttia, poikkeuksena vuodet 2023 ja 2024, jolloin palvelutarpeen kasvu otetaan huomioon täysimääräisesti. Kustannustason muutos otetaan huomioon hyvinvointialueiden hintaindeksin mukaisesti. Lisäksi hyvinvointialueiden rahoituksen taso tarkistetaan jälkikäteen kahden vuoden viiveellä vastaamaan tilinpäätöstietojen perusteella koko maan tasolla toteutuneita kustannuksia.

Hallituskauden aikana hyvinvointialueiden rahoitusmalliin ei tulisi tehdä merkittäviä muutoksia. Rahoituksen lähtökohtana tulee edelleen olla tarveperusteinen valtionrahoitus ja rahoituksen yleiskatteellisuus. Alueita tulee kannustaa kustannustehokkuuteen ja talouden hallintaan – lisärahoituspyyntöjen ja lainanottovaltuuksien muutosten tulisi olla viimesijaisia keinoja alueiden talouden hallinnassa ja riittävien palvelujen turvaamisessa.

Yksittäisiin tehtäviin, toiminnan kehittämiseen tai investointeihin liittyviä valtionavustuksia hyvinvointialueille tulee mahdollisuuksien mukaan välttää, koska ne kaventavat alueiden itsehallintoa ja vähentävät alueiden vastuuta talouden kokonaisuudesta. Valtion ohjauksen tulee keskittyä tilanteisiin, joissa hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevien palveluiden toteutus ja saatavuus on vaarantunut. Ohjauksella voidaan pyrkiä myös ennalta ehkäisevästi edistämään toimintatapojen muutosta.

Hyvinvointialueiden tehtävien ja rahoituksen muutokset on valmisteltava erityisen huolellisesti, koska alueiden taloudellinen liikkumavara on rajattu. Lisäksi on syytä huomioida, että viimekätinen vastuu alueiden rahoituksesta ja peruspalvelujen turvaamisesta on valtiolla. Mikäli tehtävämuutosten rahoitus ei vastaa tosiasiallista kustannusvaikutusta, tulee tämä näkymään hyvinvointialueiden talouden liikkumavaran kapenemisena ja mahdollisesti lisärahoituksen tarpeena ja viimeistään kahden vuoden viiveellä valtion rahoituksen kasvuna kustannusten tarkistuksen kautta.

Merkittävien rahoitukseen liittyvien muutosten sijaan tulevalla vaalikaudella tulee varautua nykyisen rahoitusmallin mahdollisten yksittäisten ongelmakohtien korjaamiseen. Mahdollisten korjausten tulisi perustua hyvinvointialueiden toiminnasta ja taloudesta saatuihin kokemuksiin sekä tutkittuun tietoon.

Henkilöstön saatavuuteen liittyvät ongelmat rajoittavat mahdollisuuksia lisätä hyvinvointialueiden tehtäviä

Hyvinvointialueiden tehtävien ja rahoituksen tasapainon lisäksi huomiota tulee kiinnittää jatkossa yhä enemmän myös lakisääteisten tehtävien vaatiman osaavan henkilöstön saatavuuteen. Työmarkkinoiden kiristyessä, ikäluokkien pienentyessä, sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön eläköitymisen kiihtyessä ja alan houkuttelevuuden vähentyessä on hyvinvointialueiden lakisääteisten tehtävien toteutukseen tulevaisuudessa yhä vaikeampi löytää riittävästi osaavaa henkilöstöä. Vaikka hyvinvointialueiden uusiin ja laajeneviin tehtäviin osoitetaan täysimääräinen valtion rahoitus, ei rahoitus itsessään turvaa tehtävän toteutusta lakisääteisellä tasolla, mikäli tehtävän toteutukseen ei ole löydettävissä tosiasiassa riittävää henkilöstöä. Hyvinvointialueiden tehtäviä koskevissa hallituksen esityksissä tulisikin esitysten taloudellisten vaikutusten arvioinnin ohella arvioida realistisesti myös vaikutukset hyvinvointialueiden henkilöstötarpeisiin. Yksittäisten esitysten lisäksi tulisi arvioida vaikutuksia myös kokonaisuutena. Arvioinnissa tulisi huomioida myös alueiden väliset erot henkilöstön saatavuudessa, sillä on selvää, että osaavan henkilöstön saatavuudessa voi olla merkittäviäkin alueellisia eroja, jotka johtuvat muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon koulutusta tarjoavien oppilaitosten sijainnista ja maan sisäisestä muuttoliikkeestä.